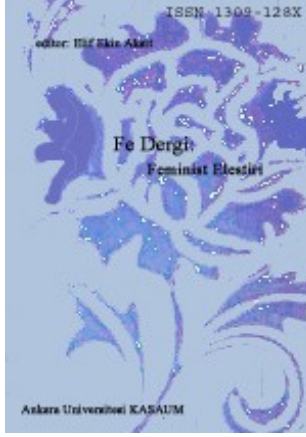

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 5, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın

Arzu İrge Özyol

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 24 Aralık 2013

Bu makaleyi alıntılar için: *Arzu İrge Özyol*, “Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın” *Fe Dergi* 5, no. 2 (2013), 134-138.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/10_15.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın

Arzu İrge Özyol*

Bu posterin amacı geleneksel toplumsal rolleri nedeniyle çevresel yetkinlik sahibi olan kadınların profesyonel çevre yönetimine katılımlarının öneminin vurgulanması ve 1992 ile 2012 arasında “kadın-çevre” ilişkisinde yaşanan değişimin değerlendirilmesidir. Makalenin yazımı sırasında kullanılan yöntem ilgili ikinci el kaynakların taranmasıdır. Bu kaynaklar arasında, cinsiyet eşitliği ve çevreye ilişkin olarak seçilen kaynaklar, cinsiyet eşitliği ve çevre politikalarına ilişkin dokümantasyon ve uluslararası kurumlara ait resmi kayıtlar yer almaktadır. Bu makalede, kadın-çevre etkileşimi, anahtar sözcükler başlığı altında belirtilen toplumsal cinsiyet, eko-feminizm, sürdürülebilirlik gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çevre Yönetimi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Çevresel Adalet, Eko feminizm, Sürdürülebilir Kalkınma

Green Sustainable Development and Women

The major goal of this article is to underline the importance of participation of women who have environmental competence due to their traditional societal roles of women, in professional environmental management and evaluate the conceptual change regarding to environment and women relations from 1992 to 2012. In this study, secondary research technique is used. Sets of documents such as selected literature about gender and environmental theories and practices, gender and environmental policy documentations and official records from various international institutions, were reviewed specifically in terms of gender-environmental relationship. In this poster, the relationship between women-environment is evaluated in the framework of the terms which are mentioned under the topic of key words, of gender, eco-feminism, sustainability.

Key Words : Environmental Management, Gender Equality, Environmental Justice, Eco feminism, Sustainable Development, Poverty

Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde dahil insan haklarının korunması amacıyla hazırlanmış olan birçok uluslararası belgede belirtildiği gibi cinsiyet eşitliği vaz geçilemez ve devredilemez bir hak ve temel bir özgürlük alanıdır. Ayrıca günümüzde, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının sürdürülebilir kalkınma, barış ve güvenliğin sağlanması anlamında da önemli bir araç olduğu kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ile işaret edilen her iki cinse eşit fırsatlar sunulması ve aralarındaki ilişkinin hak ve sorumluluklar çerçevesinde dengelenmesidir. 1995 Beijing Konferansı' na kadar kadınlara ve erkeklere farklı ihtiyaçları doğrultusunda adil davranılması gerektiğini savunan toplumsal cinsiyette hakkaniyet (gender equity) kavramı kullanılıyordu. Kadınların tarihsel ve sosyal dezavantajlarının telafi edilmesinin amaçlandığı toplumsal cinsiyette hakkaniyet kavramına kalkınma çerçevesinde bakıldığında, kadınların güçlenmesinin göz ardı edildiği görülmektedir. Beijing Konferansı'nda toplumsal cinsiyette hakkaniyet kavramının yerine toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının kullanılması konusunda mutabakata varılarak insanların biyolojik olarak cinslerine bakılmaksızın eşit hak, sorumluluk ve fırsatlara sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına göre kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin sağlanması için iki cinsin aynı olduklarının varsayılması gerekmemektedir. Daha da ötesi, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ile kadınların ve erkeklerin birbirinden farklı olan algılarının, ilgilerinin, ihtiyaçlarının, toplumsal rollerinin, sorumluluklarının ve önceliklerinin tespit edilerek planlama ve karar süreçlerine eşit olarak yansıtılması savunulmaktadır. Diğer yandan ise nüfusun yarısını oluşturan kadınların üretime yönlendirilmesi savunulduğundan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulu olduğu söylenebilir. ¹

*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Doktora Programı Mezunu

Yoksullukla mücadele stratejileri değerlendirildiğinde 1960'lı yılların ardından ciddi bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından benimsenen ithal ikameli sanayileşmeye nedeniyle kalkınma politikalarının ekonomik büyüme merkezli olduğu söylenebilir. Ancak, 1960'ların ardından son on yılda uygulanmış olan kalkınma modelinin eşitsizlikleri ortadan kaldırmadığı ve yoksulluğu azaltmadığı anlaşılmıştır.² Bu nedenle, 1970'lerle birlikte, küçük ölçekli tarım işletmeleri desteklenmeye başlanmış olsada küresel seviyede yaşanan petrol krizi nedeniyle sanayileşmiş ülkelerin büyüme hızlarında ciddi bir düşüş ve az gelişmiş ülkelerin sırtına binen borç yükünde ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 1970'li yıllar aynı zamanda kadın ve yoksulluk arasındaki ciddi etkileşimin fark edildiği yıllardır. Evini geçindiren kadın sayısının hızla artması nedeniyle gelir getirici projelerin devreye sokulmuş olsa da bu projelerin kadınların statüsünü yükseltecek anlamda bir etki yarattığı söylenemez.³ 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Raporu'nda dikkat çeken diğer bir husus ise birçok ülkede cinsiyete duyarlı veri tabanı ve yetersiz cinsiyet göstergeleri nedeniyle konuya ilişkin ilerlemenin tam olarak ölçülemediğine ilişkindir. 1980'lere geldiğinde yoksullukla mücadele stratejileri bütçe açıkları yada dış ödemeler dengesi gibi temel ekonomik parametrelerin önüne geçmiştir.⁴ 1990 Dünya Kalkınma Raporu (WDR) kapsamında yoksullukla mücadele stratejilerinin tüm paydaşları kapsayıcı ve iş gücü odaklı olmasının önemine işaret edilmiştir. Raporda, gelir getirici fırsatlar yaratılması ve temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin güçlendirilmesi ile iş gücünün verimliliğinin artacağı belirtilerek yoksulluğun cinsiyet boyutuna vurgu yapılmıştır.⁵ Dünya Kalkınma Raporunda kadınların, devlet eliyle sunulan sağlık, beslenme, eğitim ve istihdam fırsatlarından erkeklere göre daha az faydalanabildikleri de verilerle desteklenmektedir.⁶ Aynı yıllarda, Dünya Kalkınma Raporu'nun yanısıra İnsani Gelişme Raporu'nda kalkınma politikalarında cinsiyet bileşeninin rolünü vurgulayarak yoksulluğun kadınlaşması (feminization of poverty) yaklaşımının benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. 1992'de Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişim Konferansı'nda (Dünya Zirvesi); kadınların güçlenerek ekonomik yaşama dahil olmalarının önemini vurgulandığı görülmektedir. Zirve sonucunda kadınlar sürdürülebilir kalkınmaya girdi sağlayan ana hissedar grubu olarak kabul edilmiştir. 1995 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda cinsiyete dayalı eşitsizlik Birleşmiş Milletler'in Beijing'te düzenlediği 4. Kadın Konferansı'nın çıktılarını çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, İnsani Gelişme Raporu'nda, kalkınmanın temel amacı sadece kişi başına düşen gelirin değil aynı zamanda da toplam hayat kalitesinin yükseltilmesi olarak tanımlanarak Dünya'da yaşayan 1.3 milyon yoksul insanın %70'nin kadın olduğuna vurgu yapılmıştır.⁷ 2000 yılına Dünya Kalkınma Raporu'nun -toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması anlamında- 1990 Dünya Kalkınma Raporu'na göre daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Söz konusu Rapor'da cinsiyete ilişkin konuların fırsatlar, güçlenme ve güvenlik gibi farklı bileşenlerde ele alındığını görüyoruz. 2001'de, 9. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun toplantısında, dünya liderleri, enerjinin insanların yaşam kalitesini iyileştirmede ki önemini vurgulayarak, enerji hizmetleriyle 2000 Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG)⁸ arasındaki derin bağlantıyı göstermişlerdir. 2002'de Johannesburg'da gerçekleştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde, temel bir insan hakkı olarak tüm insanların, özellikle kızların, genç ve yetişkin kadınların eğitim düzeyinin artırılması, eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yaşam boyunca her seviyede, her hal ve koşulda ve her alanda çalışma yapılması, bilim ve teknolojiye kadınların ve erkeklerin eşit olarak katılımının sağlanması, kadınların hakları üzerinde özellikle durarak kültürel çeşitlilik ve çoğulculuk korunmalı ve sürdürülmesi, medyada, bilgi ve iletişim teknolojisinde, kadınların eşit katılımın sağlanması yönünde kararlar alınmıştır. Ayrıca, MDG'nin başarılabilmesi için enerjinin hayati bir faktör olduğu vurgulanarak, kadın-erkek eşitlik temeline dayalı olarak; cinsiyet perspektiflerinin tüm politika ve stratejilere sokulması, kadına karşı şiddet ve ayrımcılığın yok edilmesi ve kadınların ekonomik fırsatlara, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanarak statü, sağlık ve ekonomik refahlarının iyileştirilmesi, kadınların karar verme mekanizmalarının tüm aşamalarına eşit erişim ve eksiksiz katılımlarının artırılması istenmiştir. Raporda, tüm bu gelişmelere rağmen, sürdürülebilir kalkınma ve çevre çalışmalarında yapılan cinsiyet analizlerinin hala çok zayıf olduğu belirtilmektedir.

Kalkınma politikalarına cinsiyet bileşeninin dâhil edilmesi amacıyla öngörülen ilk yaklaşım ekofeminist yaklaşım olarak bilinmektedir. Erkeklerin kadına ve doğaya karşı sergiledikleri saldırgan tavra tepki olarak ortaya çıkmış olan Ekofeminist Yaklaşım'a göre ırkı, sosyal sınıfı, yaşı ne olursa olsun her kadının özsel bir değeri vardır. Patriyarkal ve kapitalist sistemler kadınları ve doğayı baskılamakta ve onları sömürmektedir. Ekofeministler tezlerini batı dünyasının kültür/doğa, kadın/erkek, akıl/beden, zeka/duygu, madde/ahlak gibi hiyerarşik ikilemler üzerine kurmuşlardır. Doğa, beden, duygu, ahlak kadını betimlerken, erkekler kültür, zeka, madde ile çevrili tek boyutlu kamusal dünyanın temsilciliğini yapmaktadır. Kadınlara yer olmayan bu dünyada, çevresel sorunlarda gün be gün katlanarak artmaktadır. Ekofeminist yaklaşım uygulamaları kolaylaştırarak

yöntemler anlamında kifayetsiz kaldığından Birleşmiş Milletler'in kadın on yılı olarak kabul ettiği 1975 -1985 döneminde, kadınların yok sayıldığı yoksullukla mücadele ve kalkınma politikaları tekrar bütçe altına alındığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmaların bir çıktısı olan *Kalkınmada Kadın Yaklaşımı (Women in Development Approach -WID)* çerçevesinde, kadınlara tüm proje ve programlarda ayrı bir yer verilmesi gerektiği öngörülmektedir. Bir takım politik müdahaleler sonucunda kadın konusu farklı başlık altında da olsa kalkınmaya ilişkin kimi süreçlere dahil edilmeye başlamıştır. Ancak bu yaklaşım çerçevesinde cinsiyet eşitliği bakış açısının tüm politik alanlarla dahil edildiğini söylemek mümkün değildir. Bu dönemde, küçük ölçekli proje uygulamalarında başarılı sonuçlar elde edilmiş olsa da cinsiyet merceğine baş vurulmadan hazırlanan uzun süreli projeler, programlar, kanunlar nedeniyle kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda yüz yüze kaldığı eşitsizliklerin devam ettiği ve hatta kadınların ilave bir yük altında kalarak daha çok ezildiği görülmektedir.⁹ 1980'li yıllarla beraber öne çıkan *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (Gender and Development Approach-GAD)* ile kadınların sosyal statülerinde nitelikli ve uzun süreli değişimler sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde kadınların sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlardaki katılımları, fırsatları, kazanımları ve kaynaklara ulaşmaları sorgulanmaya başlamıştır.¹⁰ Bu nedenle, kalkınmada kadın yaklaşımı çerçevesinde, cinsiyete dayalı roller, ihtiyaçlar, kadın ve erkeklere kaynaklara ulaşım ve kaynak yönetimi anlamında sunulan fırsatlar, kadın ve erkeklerin aile içinde, toplum genelinde ve karar mekanizmalarındaki yerleri gibi birçok önemli başlık altında çalışmalar yapıldığını, önemli teknikler ve araçlar geliştirildiğini, çeşitli proje, program ve politikaların devreye sokulduğunu söylemek mümkündür.¹¹

Sonuç olarak, doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitliliğe dayanan zorlu yaşam pratikleri kadınların yaşamını erkeklerden daha çok etkilemekte ve zamanlarının büyük bölümünü işgal etmekte olduğundan çevre yönetiminin kadınların doğal uzmanlık alanı haline geldiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan, çevre kanunlarının, düzenlemelerinin ve politikalarının hazırlanması, yürürlüğe sokulması ve uygulanmasına ilişkin süreçlere ırk, renk, cinsiyet, milliyet, etnik köken ve gelir düzeylerine bakılmaksızın herkesin katılımının sağlanması ve uygulamalar sırasında herkese adil muamele yapılması şeklinde tanımlanan *çevresel adalet* kavramı değerlendirildiğinde cinsiyet anayol stratejisi uygulanmadan çevresel adaletin sağlanamayacağı görülmektedir. Ayrıca küresel kaynaklara ulaşımın sosyo-ekonomik sınıflandırmalar yapılırken kullanılan önemli bir araç olduğu unutulmamalıdır. Zira yoksulluk insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanacağı kaynaklardan mahrum kalması olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyete dayalı verilere bakıldığında gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1.3 milyar insanın %70'ini ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynaklara ulaşmak zorunda olan kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle de su kıtlığı, verimsiz topraklar gibi çevresel sorunların kadınlar üzerindeki etkileri erkeklere oranla çok daha fazladır. Bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde bakıldığında yaşam kalitesi ve insan onuru gibi ciddi bir paradigma değişikliğini gerektiren konularda yapılacak analizlerin çevresel ve sosyal adalet, toplumsal cinsiyet eşitliği, kültürel değerler ve dini inançlara ilişkin göstergelere dayandırılması doğru olacaktır. Ayrıca kadınların güçlenmesi ile çevresel ve kaynak yönetimlerinin başarısının doğrudan ilişkisi olduğu da unutulmamalıdır.¹²

¹ Office of the special adviser on gender issues and the advancement of women, “Gender Mainstreaming: Strategy for promoting” (UN/CH rev. August 2001), <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf> (son erişim 21 Aralık 2013).

² Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders* (Londra, İngiltere: The Commonwealth Secretariat, 2003), 4.

³Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders*, 13.

⁴Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders*, 4.

⁵Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders*, 5.

⁶Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders*, 14.

⁷Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders*, 15.

⁸<http://www.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/>

⁹Moser, Caroline, *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training* (New York: Routledge, 1993), 3-4

¹⁰Casteneda, Itza, Aquilar, Cintia, Allison, Rand, “Measurement and Reporting: Important Elements of Gender Mainstreaming in Environmental Policies”, **Cornell Journal of Law And Public Policy**, Vol: 22, (2013): 668-683.

¹¹Moser, Caroline, *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training* (New York: Routledge, 1993), 5-8.

¹²Moser, Caroline, *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training* (New York: Routledge, 1993), 319.

Kaynakça

Kabeer, N., *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and Millennium Development Goals: A Handbook for policy-makers and other stakeholders* (Londra, İngiltere: The Commonwealth Secretariat, 2003)

Moser, Caroline, *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training* (New York: Routledge, 1993).

Office of the special adviser on gender issues and the advancement of women, “*Gender Mainstreaming: Strategy for promoting*” (UN/CH rev. August 2001), <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf> (son erişim 21 Aralık 2013).

<http://www.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/>